

Doina PAPP

Razele gamma și efectul „Cătălina Buzoianu”

Un spectacol antologic din colecția cu bijuterii a Televiziunii Române, reluat în această perioadă la „Teatru TV”, spune atât de mult și multe vremurilor noastre, încât nici nu știu cu ce să încep – poate cu observații despre potrivierea ideilor din această piesă scrisă de un profesor de chimie fascinat de descoperirile științei și îngrijorat de soarta oamenilor de pe planetă; poate cu laude la adresa surprinzătoarei (pentru unii) modernității a montării, a jocului actorilor; poate, în fine, despre nefericita actualitate, după mai bine de o jumătate de secol, a metaforei acestei piese despre o familie marginalizată, fără sens existențial, mutilată moral de sărăcie.

Paul Zindel – autorul, un ilustru necunoscut când a scris *Efectul razelor gamma asupra crăițelor/anemonelor*, obținând un premiu Pulitzer (1971) – a fost printre cei – destul de mulți – care au prohodit sfârșitul rezervei de umanism din tot mai agresiva civilizație a banului prost investit, pe care naivi ca micuța Tillie au sperat să o contracareze cu încrederea în binefacerea cunoașterii. Ea e eroina piesei, o adolescentă preocupată de un experiment despre razele gamma – o metaforă, în fond, vizând limitele oricărei alte descoperiri științifice într-un secol grăbit să afle secretele Terrei. În anul premierei de la Teatrul Mic, în 1977, pe glob aveau loc multe alte evenimente științifice, ieșirea în cosmos era la ordinea zilei, dar pentru țara noastră mai important părea să fie prilejul de a lovi cât se poate în americani. Așa a răzbit piesa, făcându-se că are în vedere critica societății capitaliste, unde sunt droguri, sărăcie și nu există grijă pentru om. Aceste precizări nu lipsesc din cronicile vremii.

În fapt, spectacolul de la Teatrul Mic, gândit și realizat de Cătălina Buzoianu – una dintre mințile cele mai agere și deschise ale regiei din timpul acela, care avusese parte de contacte internaționale importante, uimind la Londra cu un inedit *Romeo și Julieta* (spectacol studentesc), în Italia, unde îl cucerise pe Strehler, devenind prietenă cu Eugenio Barba, și cu școala poloneză, pe care a urmat-o îndeaproape –, a fost unul despre om și visele care-l susțin la orice vârstă și în orice împrejurări.

Pe scenă, o lume deznădăjduită, îngrămădită în spațiul periferic al unui imobil compus de Mihai Mădescu, într-o excelență vizivă scenografică sincretică, emană însă mult omenesc, sinceritate în mărturisire și chiar umor, luând viața peste picior.

Pretextul din piesa lui Zindel declanșează, aparent un conflict de familie – între generații poate, de vreme ce mama refuză să-și lase fetele la școală, ba pe una o bagă chiar în spital, la dezintoxicare, trimițându-și în cele din urmă chiar mama la azil. Dar vorbește și despre vise năruite, despre valori morale pierdute, în condițiile unei vieți de subzistență. Dansul Olgăi Tudorache (mama, poreclită „Zăluda”) pe muzica unui șlagăr-lemblemă, *Money, money* din filmul cu Liza Minnelli, vorbește despre toate astea, mai ales că e plasat într-un moment de climă al spectacolului, sufocant, decompresând astfel impresionant atmosfera.

Însă trebuie să fii Cătălina Buzoianu ca să simți când trebuie să vină acest vârf și cât să dureze, cu lecția duratei din muzică învățată. Și trebuia să o ai pe Olga Tudorache, în formă maximă, pentru a reuși unul dintre cele mai frumoase momente ale spectacolului, o secvență tragicomică, grotescă, în care intră în scenă și bătrâna decrepită (Ioana Ciomărtan), pe care Olga Tudorache o include în numărul ei de cabaret, transformând-o, printr-un simplu gest, în omul-clown (îi înfășura în jurul gâtului boaul dansatoarei).

El însuși o lume, spațiul deschis, fără delimitări locative, compus cu migală de Mihai Mădescu, mobilat cu obiecte care conviețuiesc atipic aici, pare că vrea să integreze dezordinea din mințile și viețile acestor personaje alienate sau doar rebele. Și reușește admirabil, creând frumoase surprize: patul conviețuiește cu bucătăria; cabina telefonică din stradă a migrat în interior; scara metalică joacă tot felul de roluri, asemenea lăzilor de ambalaj pe care stau cele

trei să mănânce. Sunt asigurate astfel discontinuitatea discursului, simultaneitatea acțiunilor și polifonia de sensuri, proprii teatrului modern – care, cum se vede, era practicat de acest mare scenograf alături de o mare regizoare *avant la lettre*. Dar, mai presus de orice, Cătălina Buzoianu știa să simtă poezia vieții, aburul de îndoială din atitudinea personajelor, care nu execută, ci gândesc în timp ce vorbesc, simt, se mișcă.

Surprize furnizează și interpretarea. Cea dintâi pe listă: Rodica Negrea, încă studentă, dar care anunța de pe atunci marele ei talent. Cătălina Buzoianu i-a pus în valoare sensibilitatea specială, aerul straniu, pe care aparițiile ei le vor impune (să ne-o amintim în *Ivona, principesa Burgundiei* – tot în regia Cătălinei Buzoianu), calități care, din păcate, n-au ajuns să fie pe deplin apreciate în devălmășia din teatrul nostru contemporan. În *Tillie*, Rodica Negrea a reușit performanța să facă din fragilitatea ei un atu în favoarea unui mesaj aproape bărbătesc, care lega valorile științei și pe ale celor care i se dedică, afișând o seninătate și o siguranță dezarmante. Lângă ea, Adriana Șchiopu, o altă frumoasă descoperire a Cătălinei și Olgăi Tudorache (ambele îi erau studente), o interpretează pe Ruth, sora cea rea, drogata, cu un potențial de frumusețe morală, pe care tânăra actriță îl redă prin nuanțe gradate, cu treceri de la ieșiri isterice la duioșii emoționante.

În fine, mereu o revelație, Olga Tudorache pune în interpretarea rolului *Beatrice* o femeie luptătoare, lovită crunt de viață, toată actoria ei înaltă reușind cum numai ea știa să o facă să lăcrimeze țipând de furie, să se resemneze scrâșnind din dinți sau să devină rea, când, de fapt, își iubea fetele ca și viața, pentru care va dovedi că are puterea să o continue.

Așa încât un pretext literar minor ca operă dramatică, numit **Efectul razelor gamma asupra anemonei** de Paul Zindel, a devenit, pe mâna unui maestru al regiei, un spectacol major, capabil să vorbească peste ani despre teatrul făcut cu rost al minții și mijloace dintre cele mai rafinate, prin care Cătălina Buzoianu a contribuit, o dată în plus, la impunerea a ceea ce s-a numit „școala românească de regie”. Ea a trăit și a muncit în România, formând și alte generații de artiști, care-i calcă azi pe urme.

